

Tömörkény István: A tengeri város*

(Szépirodalmi Könyvkiadó, 1956.)

1888. szeptember 23-án este búcsúztaták a szegedi tollforgatók és irodalombarátok a fiatal Tömörkény Istvánt, aki Boszniába készülődött. — katonának. Ez alkalomból barátai egy teljes ívnyi papíron egy-egy mondatba sűrítették szeretetüket, hogy búcsúzásul örök emlékként tegyék a Lim folyó partjára induló drága Pista tarsolyába. A búcsúztató barátok között volt Kulinyi Zsigmond, Békefi Antal, Kacziány Ödön, Dankó Pista és Gárdonyi Géza, aki a még igazán kezdő író cikkeiben már megérezte a későbbi nagy író életművének legnagyobb értékét: a tömörkényi humort. Barátját, Pistát így búcsúztatja:

»Tömörkény Pistának én vagyok az utóda. A tollat rám hagyta, de a humort, azt elvitte magával Bosnyákiába. Nohát, dagadjon meg benne úgy, hogy egész világ nevésszen rajta.«

A kívánság valóra vált. Alig 10 év múlva Tömörkény István írásai túlnőnek a szegedi határokon, írásait a fővárosi lapok, folyóiratok örömmel közlik, 1904-ben még Tolsztoj is felfigyel reá.

És amikor 1917-ben elkövetkezett Tömörkény Istvánnak, az »Alföld poézise prózai örökösének« napáldozatja, Móricz Zsigmond találóan írja posthumus kötetéről s mintegy egész életművéről:

»Forrásmunkája lesz ez annak az életnek, amikor a magyar nép egész életfelfogása s maga az élete tökéletesen átalakult, mikor nemcsak új ideák, de egészen új világnézet, új filozófia kezd gyökeresen kiforgatni a magyart régi sáncaiból... Önkénytelen feljegyzője volt nagy pillanatoknak, amelyek megrendítően hatnak.«

És csakugyan a magyar szegényparaszt életének igaz története Tömörkény műveiben van megörökítve. Írásainak vonzó, lenyűgöző ereje éppen abból az életigazságból támad, melyet olyan hűen és művészién ábrázol.

Minden sorából a kiszolgáltatottak, a védtelenek iránti mélységes humánus árad. Együtt él, gondolkodik és érez a magyar néppel, vele együtt keresi, követeli a szegény ember igazát.

Tájai egy meggyötört nép lelkével átitott tájak, emberei egy kegyetlen társadalmi rendszer küszködő, vergődő, viaskodó áldozatai, akiknek nehéz, gyak-

ran szomorú sorsa lázadásra készíti az olvasót. A szegedi szegény magyar nép életének hű és művészi ábrázolásával lesz mondanivalója egyetemes érvényű és történeti jelentőségű.

Mindezt csak azért mondtuk el, hogy az időben mindig magasodó Tömörkény István életművének gondos kiadása mennyire váratott már magára. A most lezajlott könyvhétről elmondhatjuk, hogy szocialista kultúránk ünnepnapjai voltak, különösen Szeged számára, hiszen két nagy fia, Tömörkény István és Juhász Gyula lépett műveivel a magyar olvasó közönség elé.

A *tengeri város* márcsak azért is nagy jelentőségű, mert Tömörkény olyan műveit találhatja meg benne a hűséges olvasó, melyekhez eddig nem juthatott hozzá. (Bár ugyanezt elmondhatjuk a Juhász Gyula kötetéről is.)

A *tengeri város*-t Czibor János rendezte sajtó alá, akinek válogatásában már három kötet is megjelent Tömörkény műveiből: a Kétkezi munkások, a Vándorló földek, (1952) és A ravasz Kabók (1955). Igaz, hogy az utóbbit, főként az első kettő anyagából válogatta, néhány, általa újabban »felfedezett« Tömörkény-novella hozzáadásával, persze új szempontok szerinti elrendezésben és új, de *találó* címmel. A Tömörkény-művek végtelen virágos mezején ilyen is akad. Am egyetlen szóval sem említi, hogy *A ravasz Kabók*-ban a 33 Tömörkény-novella közül 21-et már az említett első két kötetben későbbi, jobb időkre is kiválogatott.

Igaz, ez nem fontos, hiszen nagyon okosan, és el kell ismerni: szerényen, a kötet végén megjegyezte: »Az elbeszéléseket Tömörkény István kötetéből, kisebb részben hírlapi hagyatékából rendeztük sajtó alá.« Én elismerem, hogy Czibor Jánosnak az ilyesféle válogatáshoz kitűnő érzéke, meg joga is van, hiszen az a Tömörkény-életmű olyan tölgyerdő, amelyből mindenkinek telik egy kis tűzelőre, ha mindjárt nem is kellett nagyon megbirkóznia érte. De ismerje el ő is, hogy az olvasónak is joga van számonkérni tőle: hát abból a több ezer kiadatlan, hírlapokban rejtőző Tömörkény-rajzból 21 újabb nem akadt volna? Márcsak azért is, hogy az olvasó ne érezhesse magát egy kicsikét becsapva.

* A Délmagyarország 1956. június 17-i számában megjelent bírálatot az országos nyilvánosság kedvéért szükségesnek tartjuk újraközölni. (A szerk.)

Ilyen sáfárkodás után az olvasó azon kezdte *A tengeri város* olvasását, hogy egy kicsit jobban mögéje néz a »kritikai« jegyzetnek, no meg a válogatásnak is.

De lássuk csak, mit is mond Czibor János, a válogató, a kötetről: »Kötetünk Tömörkény István 1885—1896 között megjelent, megőrzésre érdemes elbeszéléseit tartalmazza, kritikailag tisztázott szöveg közlésben, s az elbeszélések első megjelenésének időrendjében.« Ez nagyon szép, de hogy is fest a valóságban:

A tengeri város összesen 70 elbeszélést tartalmaz. Ebből 29 hírlapokból, 41 pedig különböző kötetekből van válogatva, főként Tömörkény két első kötetéből, melyet az író maga rendezett sajtó alá.

Tömörkény 1896-ig több, mint 460 rajzot, cikket, novellát írt, ezekből 60-nál alig több jelent meg különböző kötetekben.

Most Czibor János mit csinált? Ebből az óriási, részben ismeretlen anyagból válogatott 20 újat, 9-et pedig hozzácsapott a már fentebb említett, általa sajtó alá rendezett kötetekből. (Pl. *A vámos*. Hat szál gyertya története, Rózsa Sándor nálunk stb.) Am a kötetekből is úgy válogatott, hogy a 41 novellából 10-et már *egyszer-kétszer-háromszor* megjelenített.

Amikor az ember ideges ujjakkal keresi a *Szegedi paraszok és egyéb urak* vagy a *Jegyenék alatt* című kötetek egy-egy rég olvasott darabját, és nem találja, akkor megint joggal kérdi: hát az anyag válogatásánál így »voltunk tekintettel az irodalomtörténet érdekeire is«, hogy az ő szavait idézzem?

Hiszzen ő maga is elismeri, hogy az író gondozásában megjelent kötetek »Tömörkény legjobb, legerősebb írásait tartalmazták.«

Tudom előre, mi a válasz: ez válogatás, nem pedig stb.

De arra is adna talán választ Czibor János, hogy a válogatás szempontjait ez új kötethez már 1952-ben végleg eldöntötte-e, amikor *A vámos*, *Főolvasás a gernyefalvi kaszinóban*, *Rózsa Sándor*

nálunk, *Haza* stb. novellákat első ízben megjelentette? Nem akadt volna valami újabb is a 400 Tömörkény-írás között? Mert így a jámbor olvasó méltán hiheti, hogy Tömörkény tolla olyan arany tyúk volt, mely csak elvétve pottyantott egy-egy tojást. Pedig, pedig... Aztán a válogató hangsúlyozza, hogy az elbeszéléseket »első megjelenésének időrendjében« közli. Az olvasó jobban utána néz ennek az »időrend«-nek, s bár két öklével dörzsöli a szemét, mégse hisz szemének, ugyanis Czibor János pontosan 10 esetben tévedett »az első megjelenés időrendjében«. Csak mutatóul: az *Elveszett*, a *Tiszai legenda*, a *Szüreten* című novellák a Pesti Napló 1895-ös évfolyamának 110., 158. és 286. számában jelentek meg *szérinte* első közlésben, holott ezek már előbb napvilágot láttak a Szegedi Napló 1895-ös évfolyamának 98., 141. és 251. számában. *Igy fest* »a kritikailag tisztázott szövegközlés«.

Aztán a jámbor olvasó elvárta volna azt is, hogy a válogató — »ha már tekintettel volt az irodalomtörténet érdekeire«, egy kicsit alaposabban, *kézzelfoghatóbban* indokolta volna meg válogatásának szempontjait. Szabad így, ilyenformán elsúlyozni azokat a Tömörkény-köteteket, melyeket az író maga rendezett sajtó alá? Szabad 400 Tömörkény-írást *alapos számbavevés* nélkül visszalökni a napilapok temetőjébe? Szabad, Bóka László szisztemeteire méltó, olykor értelmetlen, fellegős mondatokkal méltatlanokdónia a Tömörkényről szóló tanulmányféléjében? (pl. »Kétségtelen, hogy a Szegedre visszatérő Tömörkény lemondott valamiről, ami a maga nemében igazán nem volt értéktelen, de amit helyette fokról-fokra megnyert, az maga volt a legigazibb, mert a szegény néppel együtt élő művészet.« 434. l.)

Még tiszta szerencse, hogy az efféle válogatás sem árthat Tömörkény életművének, mely *akárki* helyett is a legszebbet és a legigazabbat mondja.

MADÁCSY LÁSZLÓ

Bodnár Éva: Tornyai János

(Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, 1956.)

Fülep Lajos írta a mai magyar művészetről szóló rövid, de annál jelentősebb írásában: »... Dogma, hogy a ma kívánt realista művészetet csak ma lehet megcsinálni, ... eretnekség föltételezni, hogy már előbb is mert, itt tudott lenni.« Pedig »a ma kívánt realizmus megvaló-

sításainak lehetősége megvolt már tegnap is és maradandó értékű, példamutató műveket produkált.« Egy Medgyessy szoborról: »Ha van a világon műtárgy, amelyik tökéletes megvalósítása annak, amit mai realizmusnak neveznek, ez az. Mert hát mi a szocialistának nevezett rea-